

Жапарова Д.*

докторант

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ, Қазақстан
e-mail: dina.15.10.80@mail.ru
ORCID: 0009-0008-1272-3106

Утегенов Е.

PhD

Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
Көкшетау қ, Қазақстан
e-mail: university@shokan.edu.kz
ORCID: 0000-0003-4706-256X

Кайранбеков Б.

э.ғ.к., доцент

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ, Қазақстан
e-mail: Kairanbekov_bo@enu.kz
ORCID: 0000-0002-7467-6981

САЛЫҚ САЯСАТЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ШАҒЫН БИЗНЕС СУБЪЕКТИЛЕРІНДЕ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ҰЙЫМДАСТЫРУҒА ӘСЕРІ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасының шағын бизнес кәсіпорындарына қатысты мемлекеттік салық саясаты мен бухгалтерлік есеп жүргізу жүйесін ұйымдастыру арасындағы тығыз өзара байланыс жан-жақты зерттеледі. Зерттеу барысында Қазақстандағы негізгі арнайы салық режимдерінің (АСР) есеп жүргізу әдістерін таңдауға, кәсіпорындардың есеп саясатын қалыптастыруға және қаржылық есептілік құрамына тікелей әсері терең талданды.

Бұл байланыс әкімшілік жүктемені және салық тәуекелдерін басқарудағы рөлімен ерекшеленеді. Ерекше назар 2025 жылдың 18 шілдесінде қабылданған жаңа Салық кодексіне аударылған. Жаңа салық кодексіндегі негізгі өзгерістер: дифференциаланған салық мөлшерлемелері, прогрессивті ЖТС (жеке табыс салығы) мөлшерлемелері, ҚҚС-ты реформалау, «Сән-салтанат салығын» енгізу, арнайы салық режимдерін өзгерту, салықтық жеңілдіктерді алу үшін ашық әрі нақты ережелерді әзірлеу, салықтық әкімшілендіруді цифрландыру, сервистік модельге көшу, салықтық есеп беру нысандарын 30%-ға қысқарту.

Зерттеуде жүйелі-құрылымдық талдау, салыстырмалы құқықтық әдіс және салықтық жүктемені имитациялық модельдеу әдістері қолданылды. Мақаланың ғылыми жаңалығы – 2026 жылдан бастап енгізілетін жаңа Салық кодексі жағдайында (ҚҚС ставкасының 16%-ға өсуі, формаларды 30%-ға қысқарту және сервистік модель) шағын бизнестегі бухгалтерлік есептің фискалдық деформациялану деңгейін анықтау және оны басқарушылық бағытқа трансформациялаудың тұжырымдамалық цифрлық шешімдерін негіздеу болып табылады.

Жүргізілген зерттеу негізінде, шағын кәсіпорындар үшін әкімшілік жүктемені жеңілдетуге және есептік ақпараттың сенімділігін арттыруға бағытталған есеп жүргізу жүйесін жетілдірудің нақты бағыттары мен цифрлық шешімдерді енгізу ұсынылды. Бұл ұсыныстар салық заңнамасының тұрақты өзгерістері жағдайында кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығын сақтауға мүмкіндік береді, инвестициялық тартымдылықты арттырады.

Түйін сөздер: салық саясаты; бухгалтерлік есеп; шағын бизнес; арнайы салық режимдері; қосылған құн салығы (ҚҚС); есеп саясаты; салықтық есептілік.

КІРІСПЕ

Шағын бизнес халықты жұмыспен қамтуды, нарықты тауарлар мен қызметтермен қанықтыруды және бәсекелестік ортаны қалыптастыруды қамтамасыз ететін Қазақстан Республикасының нарықтық экономикасының маңызды элементі болып табылады. Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің (ШКС) тиімді жұмыс істеуі олардың есепке алу-талдау жүйесінің жай-күйіне тікелей байланысты, ол өз кезегінде мемлекеттік салық саясатының елеулі ықпалында болады (Сатубалдин, 2021)

Отандық және шетелдік әдебиеттерде салық саясаты мен бухгалтерлік есептің байланысы негізінен ірі корпорациялар мен транснациональді компаниялар деңгейінде жиі қарастырылады. Алайда, шағын кәсіпкерліктегі есеп жүйесінің салық заңнамасына абсолютті тәуелділігі және соның салдарынан бухгалтерлік есептің

басқарушылық функциясының жойылу феномені отандық ғылымда жеткілікті зерттелмеген. Әсіресе, жиі өзгеретін салықтық реформалар (мысалы, 2026 жылғы жаңа Салық кодексі) жағдайында шағын бизнестің есеп саясатын институционалдық тұрғыдан бейімдеу алгоритмдері мен ҚҚС ставкасының өзгеруінен туындайтын «кассалық алшақтықтарды» есептік модельдеу мәселелері ғылыми тұрғыдан ашық қалып отыр. Зерттеудің мақсаты – қазақстандық шағын бизнесте бухгалтерлік есепті ұйымдастыруға салық саясатының әсер ету тетіктерін кешенді бағалау және 2026 жылғы жаңа салықтық реформалар жағдайында оны басқарушылық бағдарға оңтайландыру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеудің әдіснамалық негізін жалпы ғылыми әдістер құрады: жүйелік талдау, синтез, салыстыру және жалпылау. Алға қойылған мақсатқа жету үшін Қазақстан Республикасының салық салу және бухгалтерлік есеп саласындағы нормативтік-құқықтық базасына, атап айтқанда, ҚР Салық кодексіне, "Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы" ҚР Заңына, сондай-ақ шағын кәсіпорындар үшін тиісті стандарттарға талдау жүргізілді («Әділет» АЖ. Салық Кодексі, 2024: «Әділет» АЖ. «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» ҚР № 234-III Заңы, 2007). Сондай-ақ, бухгалтерлік есепті ұйымдастыруға әр түрлі арнайы салық режимдерінің талаптарын салыстыру үшін салыстырмалы - құқықтық әдіс қолданылды. Зерттеу шағын бизнесті есепке алу және салық салу мәселелері бойынша жетекші қазақстандық және шетелдік экономистердің ғылыми еңбектерін зерттеуге негізделген.

ӘДЕБИ ШОЛУ

Салық саясаты – мемлекеттің бюджеттік кірістерін қалыптастырудың негізгі құралы болып табылады. Ғылыми әдебиеттерде бұл қатынастарды сипаттайтын екі негізгі концептуалды тәсіл қалыптасқан: конвергенциялық (жақындасу) және дивергенциялық (алшақтау).

Баймуратов (2020) пен Исакова (2019) өз еңбектерінде шағын бизнеске арналған АСР мемлекет тарапынан әкімшілік жүктемені азайтудың тиімді құралы екенін дәлелдейді. Алайда, Смаилов (2020) бұл тұжырымға сын көзбен қарап, АСР-ның жеңілдетілген сипаты бухгалтерлік есептің сапасын төмендететінін, кәсіпкерлерді шынайы қаржылық ақпараттан айыратынын айтады. Оның пайымдауынша, шағын бизнесте бухгалтерлік есеп өз бетінше дамымайды, ол толықтай салықтық есептің көлеңкесінде қалады.

Қазақстанда салық жүйесі әлеуметтік - экономикалық дамуды қолдауға бағытталған, сондықтан есеп жүргізу тәртібі заңнамамен қатаң реттеледі. Салықтық есепке алу саясаты – кәсіпорынның ішкі құжаты. Онда салық базасын есептеу әдістері, тіркелімдер жасау тәртібі және есеп жүргізу тәсілдері көрсетіледі.

Бухгалтерлік есеп пен салықтық есеп әртүрлі мақсаттарға қызмет етеді:

- Бухгалтерлік есеп – қаржылық жағдайды көрсетуге бағытталған.
- Салықтық есеп – мемлекетке төленетін міндетті төлемдерді дұрыс есептеуге арналған.

Салық саясаты өзгерген сайын бухгалтерлік есеп саясаты да бейімделеді. Мысалы, жаңа жеңілдіктер немесе арнайы режимдер енгізілсе, кәсіпорындар есеп жүргізу тәсілдерін қайта қарауға мәжбүр болады. Салық заңнамасының өзгеруі бухгалтерлік есеп стандарттарына түзетулер енгізуді талап етеді. Бұл есепшілерге қосымша жүктеме береді.

Қазақстандағы салық саясаты бухгалтерлік есептің мазмұны мен әдістемесіне тікелей әсер етеді. Ол кәсіпорындардың қаржылық есептілігін халықаралық стандарттарға сәйкестендіруге ықпал етеді және салық саясаты мен бухгалтерлік есептің үйлесімділігі ел экономикасының тұрақты дамуы үшін маңызды болып табылады.

Халықаралық деңгейде МСФО для МСБ (2023) стандарты шағын бизнес үшін қаржылық есептіліктің дербестігін талап етеді. Бірақ, Абдыкадырова (2022) мен Петрова (2023) атап өткендей, қазақстандық тәжірибеде Салық кодексінің нормалары кәсіпорынның ішкі есеп саясатынан басым болып табылады. Петрова (2023) мұны «есеп жүйесінің фискалдық деформациясы» деп атайды. Джусупов (2021) пен Нурғалиева (2023) жанама салықтардың (ҚҚС) өзгеруі кәсіпорынның айналым қаражатына тікелей қысым жасайтынын, бұл есептеу әдісі (accrual basis) мен кассалық әдіс (cash basis) арасындағы қайшылықты күшейтетінін ғылыми тұрғыдан дәлелдеген.

Шағын бизнеске бухгалтерлік есепті толық жүргізуді міндеттеу керек пе, әлде тек салықтық есеппен шектелу жеткілікті ме? Қазіргі заманғы зерттеулер көрсеткендей, есепті фискалдандыру шағын бизнестің инвестициялық тартымдылығын тежейді (Тулегенов, 2024).

Ал, еліміздегі шағын бизнес субъектілерінің қай салық режимін көбірек қолданатынын 1-ші диаграммада көрсетілген. Арнайы салық режимі ең танымал екендігін көреміз, себебі ол есепті жеңілдетіп, әкімшілік шығындарды азайтады.

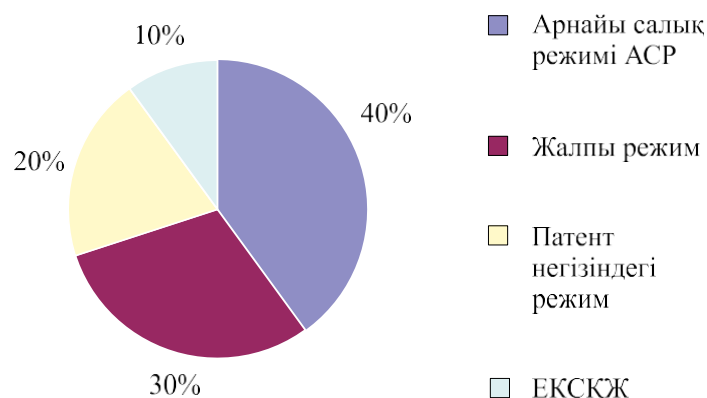

Диаграмма 1. Шағын бизнес субъектілерінің салық режимдерін қолдану үлесі.

Салық режимдерінің бухгалтерлік есепке әсері мен әр режимнің ерекшелігін 1 кестеде көрсетуге болады:

Кесте 1. Салық режимдерінің бухгалтерлік есепке әсері.

Салық режимі	Ерекшелігі	Бухгалтерлік есепке әсері
Арнайы салық режимі (АСР)	Шағын бизнеске арналған	Есеп жеңілдетілген, аз құжат талап етіледі
Жалпыға бірдей режим	Барлық кәсіпорындарға	Толық бухгалтерлік есеп жүргізіледі
Патент негізіндегі режим	Жеке кәсіпкерлерге	Есеп қарапайым, бірақ шектеулі
ЕҚСЖ (еңбек ақы салығы)	Жұмысшылар санына байланысты	Еңбек ақы есебін нақты жүргізу қажет

ӘДІСНАМА ЖӘНЕ ӘДІСТЕР

2026 жылдан бастап қолданысқа енгізілетін жаңа салық кодексін 2025 жылғы 18 шілдеде ҚР-сы Президенті бекіткен болатын. Жаңа салық кодексіндегі негізгі өзгерістер: дифференцияланған салық мөлшерлемелері, прогрессивті ЖТС (жеке табыс салығы) мөлшерлемелері, ҚҚС-ты реформалау, «Сән-салтанат салығын» енгізу, арнайы салық режимдерін өзгерту, салықтық жеңілдіктерді алу үшін ашық әрі нақты ережелерді әзірлеу, салықтық әкімшілендіруді цифрландыру, сервистік модельге көшу, салықтық есеп беру нысандарын 30%-ға қысқарту. Кодекстің негізгі мақсаты - салық әкімшілендіруін жеңілдету, есептілікті қысқарту, салық салудың әділдігі мен ашықтығын арттыру. Салық түрлерінің жалпы саны шамамен 20%-ға азаятындығы, бірқатар жеңілдіктер мен алымдар оңтайландырылатын болатыны көрсетілген.

Қосылған құн салығы бойынша нақты қандай өзгерістер болатындығына тоқталсақ: Жаңа кодексте ҚҚС-тің базалық мөлшерлемесі 16%-ға белгіленді (бұрынғы мөлшерлемелерді өзгерту жоспарланған). Медициналық қызметтер мен дәрі-дәрмектерге арналған төмендетілген ҚҚС мөлшерлемесі енгізіледі: 2026 жылы - 5%, ал 2027 жылдан бастап - 10%. Мерзімді баспа басылымдарын сату үшін ҚҚС мөлшерлемесі 10%-ға дейін төмендетіледі. ҚҚС бойынша міндетті тіркеу шегі өзгерді: бизнес үшін тіркелу шегі 10 мың АЕК-ке дейін төмендетілген. Корпоративтік табыс салығы бойынша өзгерістер келесідей болмақ. Жаңа негізгі мөлшерлеме - 20%, ал кейбір секторлар үшін сараланған мөлшерлемелер енгізіледі. Банктер мен құмар ойын бизнесі үшін - 25% мөлшерлеме белгіленді (бірақ несие табыстарынан алынатын табыстарды есепке алмағанда). Әлеуметтік сала ұйымдары үшін (мысалы, білім беру, медицина) жеңілдетілген мөлшерлемелер енгізілетіндігі айқындалған: 2026 жылы - 5%, ал 2027 жылдан бастап - 10%. Ауыл шаруашылығы өндірушілері (фермерлер, шаруа қожалықтары) үшін жеңілдетілген 3% мөлшерлеме сақталадығы баяндалған.

Салық әкімшілендіруді жеңілдетудің жаңа тәсілдер енгізілмек: камеральдық бақылау «ескерту» сипатына ие болуы мүмкін, яғни салық органдары бірден қатаң санкция қолданудың орнына ескертулер жасау мүмкіндігіне ие болады. Берешекті өндіріп алу, төлем мерзімін кейінге шегеру немесе бөліп төлеу тәртібі жеңілдетіледі және шағын бизнестің кіші берешектері үшін бизнес-шоттардың бұғатталмауы туралы механизм ұсынылатындығы кәсіпкерлер үшін қуантарлық өзгеріс болмақ. Бухгалтерлік есепте есептеу әдісін қатаң сақтау қажет. Себебі бұл дебиторлық және кредиторлық берешектерді нақты уақытында көруге және

«кассалық алшақтықтың» (ақша бар, бірақ ол пайда емес) алдын алуға көмектеседі. Тексерулер режимі өзгертілмек, оның ішінде: ШОБ үшін тексерулер уақыты шектеліп, тексерулерді жоспарсыз жүргізу немесе құжат сұрауды азайту мәселелері қарастырылуда.

Арнайы салық режимдеріне қатысты өзгерістер тоқталатын болсақ: Арнайы салық режиміне кіретін қызмет түрлеріне тыйым салынған қызметтер тізімі қысқартылды. Мысалы, бұрын өте көп қызмет түрі тыйым салынған еді, бірақ олар қысқартылады. Айыппұлдар мен санкциялардан уақытша босату шаралары қарастырылған: ШОБ үшін айыппұлдар 1 сәуір 2026 жылға дейін жойылуы мүмкін. Бұл өзгерістер ШОБ субъектілеріне жеңілдетілген салықтық алады.

Зерттеудің әдіснамалық негізін сапалық және сандық талдау әдістерінің комбинациясы құрады. Зерттеу келесі режимде қалуға мүмкіндік береді, яғни олар есеп жүргізу үшін қарапайым тәсілді пайдалана кезеңдер мен критерийлер бойынша жүргізілді:

1. Нормативтік-құқықтық талдау: ҚР Салық кодексі (2024 жылғы нұсқасы және 2026 жылғы жаңа редакциясы) мен «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» ҚР Заңының нормалары салыстырылды.

2. Критериалды бағалау: Шағын бизнестегі есептің жай-күйін бағалау үшін 3 негізгі критерий белгіленді: әкімшілік жүктеме (құжат айналымы), есептік ақпараттың аналитикалық тереңдігі және салықтық тәуекел деңгейі.

3. Имитациялық қаржылық модельдеу: Жаңа Салық кодексіндегі ҚҚС ставкасының 12%-дан 16%-ға өсуінің кәсіпорынның қаржылық көрсеткіштеріне (таза пайда, айналым қаражаты) әсерін бағалау үшін математикалық есептеулер жүргізілді.

Сандық деректер ретінде ҚР Мемлекеттік кірістер комитетінің ресми статистикалық көрсеткіштері мен «Учёт.kz» сараптамалық орталығының 2026 жылғы мониторингтік мәліметтері пайдаланылды.

НӘТИЖЕЛЕР

Жүргізілген жүйелі талдау мен қаржылық модельдеу нәтижелері салық саясатының ШКС-та есепті ұйымдастыруға әсерінің келесідей сандық және сапалық параметрлерін айқындады, 2 кесте:

Кесте 2. Салық режимдерінің есеп жүйесіне әсерін критериалды бағалау нәтижелері

Салық режимі	Қолдану үлесі (%)	Әкімшілік жүктеме (Критерий 1)	Есептің аналитикалығы (Критерий 2)	Салықтық тәуекел деңгейі (Критерий 3)
Салық режимі	Қолдану үлесі (%)	Әкімшілік жүктеме (Критерий 1)	Есептің аналитикалығы (Критерий 2)	Салықтық тәуекел деңгейі (Критерий 3)
Оңайлатылған декларация (АСР)	68%	Төмен (тек кіріс есебі)	Өте төмен (өзіндік құн есептелмейді)	Орташа (кірісті жасыру қаупі)
Жалпыға бірдей белгіленген режим	22%	Жоғары (толық ХҚЕС / ҰС)	Жоғары (басқарушылық талдау мүмкін)	Жоғары (ҚҚС және КТС бойынша)
Патент және бөлшек салық	10%	Минималды	Нөлге жақын	Төмен

ҚҚС ставкасының 16%-ға өсуін имитациялық модельдеу (Эмпирикалық база):

Жаңа Салық кодексінің күшіне енуіне байланысты ЖБР-дегі "Алматы" ЖШС-нің (шартты мысал) айлық көрсеткіштерін есептік модельдеу (айлық айналымы – 10 000 000 теңге, сатып алу – 6 000 000 теңге):

Ескі ҚҚС (12%): $1200000 - 720000 = 480000$ тг. бюджетке.

Жаңа ҚҚС (16%): $1600000 - 960000 = 640000$ тг. бюджетке.

Нақты сандық салдары: Салық міндеттемесінің абсолютті өсуі айына 160 000 теңгені немесе 33.3%-ды құрайды. Бұл шағын кәсіпорынның таза пайда маржасын тікелей төмендетеді және бухгалтерлік есепте дебиторлық берешекті бақылауды күшейтуді талап етеді.

Жүргізілген талдау Салық саясатының ҚР шағын бизнестегі бухгалтерлік есепті ұйымдастыруға әсерін сипаттайтын мынадай нақты нәтижелерді анықтауға мүмкіндік берді:

1. Салық режимі мен есеп жүйесінің күрделілігі арасында тікелей байланыс орнатылды. Жалпыға бірдей белгіленген режимдегі субъектілер ХҚЕС немесе ұлттық стандарттарға сәйкес толыққанды есепке алуды жүргізе отырып, барынша әкімшілік жүктемені көтереді. Арнайы салық режимдеріндегі субъектілер көп жағдайда кірістер мен шығыстар кітабын жүргізумен шектеледі немесе салық есептілігіне назар аудара отырып, оның классикалық мағынасында бухгалтерлік есепті мүлдем жүргізбейді (Абдыкадырова, 2022).

2. Есеп саясатын қалыптастыру кезінде салық ережелерінің үстемдігі анықталды. Жеңілдетілген декларация негізінде ЖБР және АСР субъектілері үшін есеп саясатының әдіснамалық аспектілері, активтердің тозуын, салық кодексінің нормаларымен емес, активтің іс жүзіндегі пайдалы қызмет мерзімімен есептеуді ұсыну қажет. Басқару ақпаратының көзі ретінде бухгалтерлік есептің тәуелсіздігін теңестіретін Салық кодексінің нормаларын толығымен дерлік көшіреді (Петрова, 2023). Бұл кәсіпкерге салықтық жеңілдік-терді емес, өзінің құрал-жабдықтарының нақты тозуын және өнімнің шынайы өзіндік құнын көруге мүмкін-дік береді.

3. Есептілік құрамының фрагментациясы анықталды. Салық режимі ұсынылған есептіліктің құрамы мен көлемін тікелей анықтайды. Айқын теңгерімсіздік байқалды: Патент бойынша ең төменгі есептіліктен бастап ЖБР бойынша толық қаржылық және салықтық есептілікке дейін, бұл шағын кәсіпорындардың қызметін әртүрлі салықтық режимдер тұрғысынан салыстырмалы талдау жүргізуді мүмкін емес етеді (Калиев, 2019).

4. Шағын бизнестің әртүрлі топтары үшін ҚҚС мөлшерлемесінің жоғарылауының салдары болжанып, осы салдарларды нақты көрсететін есептеулер жүргізілді. ҚҚС төлеушілер үшін (ЖБР-де): салық міндеттемесінің тікелей өсуі және есептеулердің күрделенуі анықталды, бұл бухгалтерлік есептің бағдарламалық жасақтамасы мен алгоритмдеріне өзгерістер енгізуді талап етеді. ҚҚС төлемейтіндер үшін (УДР, патентте): ҚҚС төлеуші-жеткізушілерден сатып алынатын ресурстарға бағаның өсуіне байланысты шығындардың жанама өсу қаупі анықталды. Салық режимдері арасындағы көші-қон ықтималдығы тіркелді: ШОБ субъектілерінің бір бөлігі бәсекеге қабілеттілікті сақтау немесе негізгі контрагенттермен жұмыс істеу үшін салық режимін өзгертуге мәжбүр болуы мүмкін.

Төменде біз салық жүктемесінің өзгеру мысалдарын қарастырдық. Мысал 1. Біріккен Ұлттар Ұйымындағы компания үшін салық жүктемесінің өзгеруін есептеу. ЖБР қолданатын "Алматы" ЖШС қарастырайық. 2025 жылғы қаңтарда ол 10 000 000 теңге сомасында тауарлар сатты (ҚҚС-сыз) және 6 000 000 теңге сомасында қайта сату үшін тауарлар сатып алды (ҚҚС-сыз).

Ескі мөлшерлеме бойынша есептеу (12%):

1. Есептеуге ҚҚС: $10\,000\,000 \cdot 12\% = 1\,200\,000$ тг.
2. Есепке ҚҚС: $6\,000\,000 \cdot 12\% = 720\,000$ тг.
3. Бюджетке төлеуге арналған ҚҚС: $1\,200\,000 - 720\,000 = 480\,000$ тг.

Жаңа мөлшерлеме бойынша есептеу (16%):

1. Есептеуге ҚҚС: $10\,000\,000 \cdot 16\% = 1\,600\,000$ тг.
2. Есепке ҚҚС: $6\,000\,000 \cdot 16\% = 960\,000$ тг.
3. Бюджетке төлеуге арналған ҚҚС: $1\,600\,000 - 960\,000 = 640\,000$ тг.

Қорытынды: "Алматы" ЖШС үшін салық міндеттемесінің абсолютті өсуі 160 000 теңгені құрайды ($640\,000 - 480\,000$) айына, бұл оның айналым қаражатына теріс әсер етеді.

Мысал 2. Өтпелі кезеңдегі әртүрлі ҚҚС ставкалары бар операцияларды бухгалтерлік есепте көрсету. Тауарды жөнелту 2024 жылдың желтоқсанында, ал төлем 2025 жылдың қаңтарында болды делік. ҚР СК сәйкес, жөнелту кезінде ставка қолданылады.

2024 жылғы желтоқсандағы бухгалтерлік жазбалар (мөлшерлеме 12%):

1. Дт1210 "Дебиторлық берешек" 11 200 000 тг. ($10\,000\,000 + 1\,200\,000$)
2. Кт6010 "Сатудан түскен табыс" 10 000 000 тг.
3. Кт3120 "Есептеуге ҚҚС" 1 200 000 тг.

2025 жылғы қаңтардағы бухгалтерлік жазбалар (төлем алу):

1. Дт1030 "Ақша қаражаты" 11 200 000 тг.
2. Кт1210 "Дебиторлық берешек" 11 200 000 тг.

Бұл мысал ҚҚС мөлшерлемесін дұрыс қолдану және салық органдарының талаптарын болдырмау үшін жөнелту күнін мұқият қадағалау қажеттілігін көрсетеді.

Мысал 3. Компанияларға АСР (ЖБР) әсері. "Саяхат" ЖК ЖБР-де туристік қызметтер көрсетеді. Оның айлық табысы 1 500 000 теңгені құрайды. Ол компаниядан кеңсені айына 300 000 теңгеге жалға алады.

1. ҚҚС көтерілгенге дейін: жалға беруші ҚҚС шотына 12% (36 000 тг.). ЖК жалға берудің жалпы шығындары: $300\,000 + 36\,000 = 336\,000$ тг.

2. ҚҚС өскеннен кейін: Жалға беруші ҚҚС шотына 16% (48 000 тг.). ЖК жалға берудің жалпы шығындары: $300\,000 + 48\,000 = 348\,000$ тг.

Қорытынды: "Саяхат" ЖК шығындары тек жанама салықтардың өсуіне байланысты айына 12 000 теңгеге өседі, ол оны есепке ала алмайды. Бұл ҚҚС төлеушілер үшін салық саясатын өзгертудің тікелей салдары.

Мысал 4. Салық есептілігін өзгерту. ҚҚС төлеушілер үшін ҚҚС бойынша декларация нысаны өзгеріссіз қалады, бірақ барлық есептеулер жаңа мөлшерлеме бойынша жүргізіледі. Бұл барлық бухгалтерлік бағдарламалар мен Excel есеп беру үлгілерін 2026 жылдың 1 қаңтарына дейін жаңартуды талап етеді. Салық жүктемесі жанама түрде көтерілетін ЖБР субъектілері үшін шығындар баптарының ұлғаюы бөлігінде жеңілдетілген салық декларациясын қайта қарау қажет болады, бұл салықтың соңғы сомасына әсер етуі мүмкін.

Алайда кәсіпкерлер үшін салықтық емес, басқарушылық баланс пен пайда мен зиян туралы есепті міндетті емес, бірақ қажетті құрал ретінде ескерілуі маңызды. Салықтық есепті бухгалтерлік есептің ішіндегі дербес тіркелімдер (регистрлер) арқылы жүргізу керек, яғни бухгалтерлік деректер бастапқы, ал салықтық түзетулер содан кейінгі кезең болуы тиіс.

2026 жылғы реформа аясында салықтық есеп беру нысандарының 30%-ға қысқаруы және 1 млн теңгеге дейінгі мүлік салығы бойынша ағымдағы төлемдерді есептеуді алып тастау шағын бизнес бухгалтерлерінің техникалық жұмыс уақытын айына орташа есеппен 18 жұмыс сағатына қысқартуға мүмкіндік беретіні анықталды.

ТАЛҚЫЛАУ

Алынған нәтижелер әдеби шолуда көтерілген Смаилов (2020) пен Петрованың (2023) «фискалдық деформация» теориясын толықтай растайды. Біздің зерттеуіміз көрсеткендей, салық есептілігінің 30%-ға қысқаруы бухгалтерлерге уақытты үнемдеуге мүмкіндік бергенімен, бұл автоматты түрде басқарушылық есептің сапасын арттырмайды. ҚҚС ставкасының 16%-ға өсуі жағдайында шағын бизнес арасында «салықтық миграция» (ЖБР-ден бөлшек салық немесе оңайлатылған режимге жасанды бөліну арқылы көшу) үрдісі күшейетінін болжауға болады. Тулегенов (2024) айтқандай, қате жіберудің құны (салықтық айыппұлдар) өскен сайын, кәсіпкерлер есепті ішкі аудит құралы ретінде қарастыруға мәжбүр болады.

Осы тұрғыдан алғанда, қалыптасқан фискалдық қысым мен жүйелі мәселелерді шешу үшін жаңа тұжырымдамалық тәсіл қажет. Біз дәстүрлі тәсілдерден өзгеше түрде, шағын бизнеске бухгалтерлік есепті тек салық тіркелімдерінің жиынтығы ретінде емес, «Primary Accounting – Secondary Taxing» (Бастапқы Бухгалтерлік есеп – Туынды Салықтық есеп) моделі бойынша ұйымдастыруды ұсынамыз. Бұл ретте 1С жүйесіндегі аналитикалық шоттар салық декларациясын толтыру үшін ғана емес, өнімнің шынайы маржиналдылығын (CVP-талдау) есептеу үшін теңшелуі тиіс.

Бухгалтерлік кадрларды кәсіптік бағдарлау мәселесі: қолданыстағы жүйе бірінші кезекте салықтық compliance-ке бағытталған. Шағын бизнес үшін бухгалтерлерді дайындайды. Алдағы өзгерістер салықтарды есептеуге ғана емес, сонымен қатар салық режимін өзгерту сияқты шешімдердің қаржылық салдарын модельдеуге және стратегиялық жоспарлау үшін деректерді ұсынуға қабілетті бухгалтер-талдаушыларды қажет етеді. Бизнесінің қажеттіліктері мен нарықта ұсынылатын құзыреттер арасында кадрлық алшақтық бар.

Цифрландырудың барабарлығы мәселесі: "Салық шот-фактурасы" және "ЭШФ" сияқты жүйелер арқылы есептілікті цифрландыру оң үрдіс болғанымен, ол іргелі мәселені шешпейді. 1С немесе басқа есеп жүйелерін баптағанда, аналитикалық шоттарды тек салық декларациясының жолдарын толтыру үшін емес, шығындарды сегменттер бойынша талдау (қай өнім тиімді, қайсысы зиянды) үшін қолдануды қажет. Басқару функциясы емес, фискалдық функция автоматтандырылған. ҚҚС мөлшерлемесінің өсуі және жалпы тұрақсыздық жағдайында есеп жүйелерінен аналитикалық ақпаратты тез алу қажеттілігі артып келеді, бұл бухгалтерлік технологиялардың осы сегментін дамыту қажеттілігін көрсетеді. Салық ставкасы өскен сайын, қате жіберудің құны (тәуекелі) жоғарылайды. Сондықтан бухгалтерлік құжаттардың (бастапқы құжаттар: актілер, жүкқұжаттар) сапасына салықтық тексеріс ретінде емес, ішкі аудит ретінде қарауды қажет. Осылайша, ҚҚС өсімі салық жүктемесінің мәселелерін ғана емес, сонымен қатар жаңа, күрделі экономикалық шындыққа бейімделудің маңызды құралы ретінде шағын бизнестегі бухгалтерлік есептің рөлі мен орнын қайта қарауға мәжбүр етеді.

ҚР Мемлекеттік кірістер комитеті жаңа салық кодексінің нәтижелері 2026 жылдың сәуір мен мамыр айларында ғана көрінетінін болжайды. Сол кезден бастап жаңа салық кодексінің шағын және орта бизнес пен тұрғындардың тұтыну қабілетіне нақты әсері анықталмақ. Комитеттің түйіні бойынша, көптеген жеке кәсіпкерлер есептік кезеңде есеп тапсыру мен салық төлеуді ұмытып кетеді. Ондай кәсіпкерлерге бірден жаза қолданбай, мемлекетіміз ескертулер жіберіп, уақыт береді және есеп бермеген кезеңді 0-ге теңейді. Оны да мемлекетіміздің ШОБ-қа көмегідеп қарастыру керек (Учёт.kz - Всё для бухгалтера в Казахстане, 2026)

ҚОРЫТЫНДЫ

Жүргізілген зерттеу салық саясаты қазақстандық шағын бизнесте бухгалтерлік есепті ұйымдастыруды айқындайтын жүйе құраушы фактор болып табылатынын дәлелдеді. Шағын кәсіпкерлікке арналған арнайы салық режимдері (АСР) фискалдық жүктемені айтарлықтай азайтқанымен, бухгалтерлік есептің аналитикалық және басқарушылық функциясын институционалды тұрғыдан шектейтіні анықталды.

2026 жылдан бастап күшіне енген жаңа Салық кодексі аясында ҚҚС базалық ставкасының 16%-ға өсуі шағын бизнес субъектілерінің айналым қаражатына тікелей фискалдық салмақ салады. Осы жағдайда «кассалық алшақтықтарды» болдырмау үшін кәсіпорындардың есеп саясатында есептеу әдісін (accrual basis) қатаң сақтау талап етіледі. Сонымен қатар, салықтық есептілік нысандарының 30%-ға қысқаруы бухгалтерлердің техникалық жұмыс уақытын босатады. Бұл босаған ресурсты заманауи бұлтты технологиялар

мен автоматтандырылған жүйелер арқылы кәсіпорынның ішкі басқарушылық талдауын (P&L – пайда мен зиян есебі, CashFlow – ақша қозғалысының есебі) генерациялауға бағыттау қажет.

Арнайы салық режимдері жүктемені төмендетудегі барлық оң рөлдерімен бірге бухгалтерлік есеп функциясының деформациясына әкеліп соғады, оны фискалдық қызметке дейін төмендетеді. Зерттеу нәтижелері бухгалтерлік есептің күрделілігінің салық режиміне тікелей тәуелділігін, есеп саясатындағы салық нормаларының үстемдігін және есептіліктің бөлшектенуін көрсетті. ҚҚС-тың жоспарланған өсуі жүйелік тәуекелдерді анықтады: ШОБ-тың барлық санаттары үшін шығындардың өсуі, режимдер арасындағы ықтимал көші-қон және басқарушылық ақпараттың жеткіліксіздігі проблемасының шиеленісуін туындатады.

Жалпы бухгалтерлік пайда мен салықтық пайданың арасындағы айырмашылықтары төмендегі 3-ші кестеде үлгі ретінде көрсетілген.

Кесте 3. Салықтық түзетулер кестесі

№	Көрсеткіш атауы	Бухгалтерлік есеп деректері (теңге)	Салықтық түзетулер (+/-)	Салықтық есеп бойынша (Салық салынатын табыс)	Түзету себебі (Негіздеме)
1	Жиынтық жылдық табыс (ЖЖТ)	50 000 000	-2 000 000	48 000 000	Салық кодексі бойынша түзетулер
1.1	Өткізуден түскен табыс	45 000 000	0	45 000 000	Сәйкес келеді
1.2	Дивидендтер түріндегі табыс	2 000 000	-2 000 000	0	СК сәйкес ЖЖТ-дан алынып тасталады
2	Шегерімдер (Шығыстар) – Барлығы	35 000 000	-5 000 000	30 000 000	Салықтық шектеулер
2.1	Тауарлар мен қызметтер құны	20 000 000	0	20 000 000	Құжатпен расталған
2.2	Негізгі құралдар амортизациясы	3 000 000	+500 000	3 500 000	Салықтық нормалар бойынша есептеу
3	Салық салынғанға дейінгі пайда (1-2)	15 000 000	x	18 000 000	Салықтық базаның ұлғаюы
4	КТС ставкасы (20%)	3 000 000	x	3 600 000	Айырмашылықтар түзетіледі

жылдан бастап қолданысқа енгізілген жаңа салық кодексінде есептілік формаларын 30% қысқарту көзделгені айтылғандай, бұл жеңілдіктер отандық шағын және орта бизнес субъектілерінің жетілуі мен дамуына үлкен мүмкіншілік бермек. Атап айтсақ жер және мүлік салығы бойынша ағымдағы төлемдердің есептеуін алып тастау (салық сомасы 1 млн теңгеден аз болған жағдайда), АСР үшін декларацияны және ҚҚС бойынша декларацияны алдын ала толтыру, кезекті салықтық есептілікті белгіленген мерзімде тапсырмау нөлдік көрсеткіштері бар тапсырылған есептілікке теңестірілетіндігі, салықтық есептілікті тапсырмағаны үшін әкімшілік жауапкершілік жойылатындығы және салықтық есептілікті тапсыру мерзімін ұзарту және СЕФ-ны қайтарып алу жойылады, барлық өзгерістер қосымша декларация арқылы енгізілетін болады.

Жүйені жетілдіру бағыттары ретінде:

1. Есепке алу мемлекетке ғана емес, бизнеске де қызмет етуі үшін шағын бизнес үшін жеңілдетілген, бірақ толыққанды қаржылық есептілік стандарттарына көшуді ынталандыру.

2. Кәсіпкерлердің қаржылық сауаттылығын арттыруға және бухгалтерлік кадрларды талдау жағына қарай қайта даярлауға бағытталған консультациялық және білім беруді қолдау бағдарламаларын дамыту. Бухгалтерлерді тек «салық төлеуші» ретінде емес, «қаржылық талдаушы» ретінде даярлау.

3. Бизнесі жүргізу үшін тұрақты және болжамды жағдайлар жасау, бұл есеп жүйелерін жаңа талаптарға тұрақты бейімдеу шығындарын азайтады.

4. Шағын бизнеске арналған бұлтты бухгалтерлік сервистерде тек салықтық емес, автоматты түрде басқарушылық есепті (P&L, CashFlow) генерациялайтын функцияларды дамыту.

Бұл шараларды іске асыру бухгалтерлік есепті шығынды және фискалдық-бағдарланған аппараттан Қазақстандағы шағын бизнесті тұрақты дамыту үшін стратегиялық ресурсқа айналдыруға мүмкіндік береді.

Зерттеудің болашақ перспективалары мен алдағы ғылыми бағыттары жаңа Салық кодексінің шағын және орта бизнестің қаржылық тұрақтылығына әсерін эконометрикалық және статикалық модельдер арқылы тереңірек бағалаумен байланысты. Сондай-ақ, халықаралық тәжірибені ескере отырып, шағын

кәсіпкерлікте бухгалтерлік және салықтық есептің конвергенциясын (жақындасуын) цифрлық технологиялар негізінде қамтамасыз ету жолдарын зерттеу де өзекті бағыт болып табылады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ

1. Сатубалдин, С. С. (2021). Развитие малого и среднего предпринимательства в Республике Казахстан. *Вопросы экономики*, (4), 45–52. <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2021-4-45-52>
2. «Әділет» АЖ. (2024). *Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы Қазақстан Республикасының Кодексі (Салық кодексі)*. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700000120>
3. «Әділет» АЖ. (2007). «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» Қазақстан Республикасының № 234-III Заңы. ҚР Әділет министрлігі. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000234>
4. Абдыкадырова, А. Т. (2022). Специальные налоговые режимы как инструмент поддержки малого бизнеса в РК. *Экономика и статистика*, (1), 10–18.
5. Петрова, В. И. (2023). Влияние налогового учета на формирование учетной политики организации. *Бухгалтерский учет и аудит*, (3), 22–28.
6. Калиев, Б. К. (2019). *Налоговая отчетность малых предприятий: сравнительный анализ*. LEM.
7. Смаилов, Ш. М. (2020). *Бухгалтерский учет в субъектах малого предпринимательства: проблемы и перспективы*. Экономика.
8. Джусупов, А. А. (2021). Проблемы адаптации малого бизнеса к изменениям в налоговом законодательстве. *Вестник ЕНУ им. Л.Н. Гумилева. Серия Экономика*, (2), 33–41.
9. Нургалиева, А. С. (2023). Влияние изменения косвенных налогов на финансовые результаты предприятий. *Финансы Казахстана*, (5), 99–105.
10. Тулегенов, Д. К. (2024). *Повышение НДС: макроэкономические эффекты и микропоследствия для бизнеса*. Білім.
11. Фонд МСФО. (2023). *Международный стандарт финансовой отчетности для малых и средних предприятий (ред. 2023)*. Фонд МСФО.
12. НСФО РК. (2022). *Национальный стандарт финансовой отчетности № 7 «Финансовая отчетность субъектов малого предпринимательства»*. Астана.
13. Баймуратов, У. Б. (2020). Налоговая политика и ее влияние на инвестиционную активность малого бизнеса. *Центральноазиатский экономический вестник*, (5), 67–75.
14. Искакова, Г. Р. (2019). *Организация бухгалтерского учета в условиях применения специальных налоговых режимов*. Изд-во КарГУ.
15. Комитет государственных доходов Министерства финансов РК. (2024). *Ресми сайт*. <https://www.gov.kz/memleket/entities/kgd?lang=ru>
16. Учёт.kz. (2026, 15 наурыз). *Налоговый кодекс 2026: что на самом деле ждёт бизнес* [Бейне]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=SS3xkD4xET8>

REFERENCES

1. Satubaldin, S. S. (2021). Development of small and medium-sized entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan. *Voprosy Ekonomiki*, (4), 45–52. <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2021-4-45-52>
2. IS "Adilet". (2024). *Code of the Republic of Kazakhstan on Taxes and Other Obligatory Payments to the Budget (Tax Code)*. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700000120>
3. IS "Adilet". (2007). *Law of the Republic of Kazakhstan No. 234-III "On Accounting and Financial Reporting"*. Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000234>
4. Abdykadyrova, A. T. (2022). Special tax regimes as a tool for supporting small business in the RK. *Economy and Statistics*, (1), 10–18.
5. Petrova, V. I. (2023). Impact of tax accounting on the formation of the organization's accounting policy. *Accounting and Audit*, (3), 22–28.
6. Kaliyev, B. K. (2019). *Tax reporting of small enterprises: a comparative analysis*. LEM.
7. Smailov, Sh. M. (2020). *Accounting in small business entities: problems and prospects*. Ekonomika.
8. Dzhusupov, A. A. (2021). Problems of small business adaptation to changes in tax legislation. *Bulletin of the L.N. Gumilyov ENU. Economics Series*, (2), 33–41.
9. Nurgaliyeva, A. S. (2023). Influence of changes in indirect taxes on the financial results of enterprises. *Finance of Kazakhstan*, (5), 99–105.
10. Tulegenov, D. K. (2024). *Increasing VAT: macroeconomic effects and micro-consequences for business*. Bilim.
11. IFRS Foundation. (2023). *International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities (2023 ed.)*. IFRS Foundation.
12. NSFR RK. (2022). *National Financial Reporting Standard No. 7 "Financial Reporting of Small Business Entities"*. Astana.
13. Baimuratov, U. B. (2020). Tax policy and its impact on the investment activity of small businesses. *Central Asian Economic Bulletin*, (5), 67–75.
14. Iskakova, G. R. (2019). *Organization of accounting under the conditions of applying special tax regimes*. KarSU Publishing House.

15. State Revenue Committee of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan. (2024). *Official website*. <https://www.gov.kz/memleket/entities/kgd?lang=en>

16. Uchet.kz. (2026, March 15). *Tax Code 2026: what really awaits business* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=SS3xkD4xET88>

ВЛИЯНИЕ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ НА ОРГАНИЗАЦИЮ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В СУБЪЕКТАХ МАЛОГО БИЗНЕСА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Жапарова Д.*

докторант

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ, Қазақстан

e-mail: dina.15.10.80@mail.ru

ORCID: 0009-0008-1272-3106

Утегенов Е.

PhD

Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
Көкшетау қ, Қазақстан

e-mail: university@shokan.edu.kz

ORCID: 0000-0003-4706-256X

Кайранбеков Б.

э.ф.к., доцент

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ, Қазақстан

e-mail: Kairanbekov_bo@enu.kz

ORCID: 0000-0002-7467-6981

Аннотация

В статье всесторонне исследуется тесная взаимосвязь между государственной налоговой политикой в отношении предприятий малого бизнеса Республики Казахстан и организацией системы ведения бухгалтерского учета. В ходе исследования глубоко проанализировано непосредственное влияние основных специальных налоговых режимов (СНР) в Казахстане на выбор методов ведения учета, формирование учетной политики предприятий и состав финансовой отчетности.

Данная взаимосвязь характеризуется своей ролью в управлении административной нагрузкой и налоговыми рисками. Особое внимание уделено новому Налоговому кодексу, принятому 18 июля 2025 года. Основные изменения в новом Налоговом кодексе: дифференцированные налоговые ставки, прогрессивные ставки ИПН (индивидуального подоходного налога), реформирование НДС, введение «налога на роскошь», изменение специальных налоговых режимов, разработка прозрачных и четких правил для получения налоговых льгот, цифровизация налогового администрирования, переход к сервисной модели, сокращение форм налоговой отчетности на 30%.

В исследовании применялись системно-структурный анализ, сравнительно-правовой метод и методы имитационного моделирования налоговой нагрузки. Научная новизна статьи заключается в определении уровня фискальной деформации бухгалтерского учета в малом бизнесе в условиях нового Налогового кодекса, вводимого с 2026 года (повышение ставки НДС до 16%, сокращение форм на 30% и сервисная модель), и обосновании концептуальных цифровых решений по его трансформации в управленческое направление.

На основе проведенного исследования предложены конкретные направления совершенствования системы ведения учета и внедрения цифровых решений, направленных на снижение административной нагрузки для малых предприятий и повышение достоверности учетной информации. Данные предложения позволяют сохранять финансовую устойчивость предприятий в условиях постоянных изменений налогового законодательства, повышать инвестиционную привлекательность.

Ключевые слова: Налоговая политика, бухгалтерский учет, малый бизнес, специальные налоговые режимы, НДС (Налог на добавленную стоимость), учетная политика, налоговая отчетность.

THE IMPACT OF TAX POLICY ON THE ORGANIZATION OF ACCOUNTING IN SMALL BUSINESSES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**Zhaparova D.***

Doctoral Student

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Astana, Kazakhstan

e-mail: dina.15.10.80@mail.ru

ORCID: 0009-0008-1272-3106

Utegenov Y.

PhD

Sh. Ualikhanov Kokshetau University

Kokshetau, Kazakhstan

e-mail: university@shokan.edu.kz

ORCID: 0000-0003-4706-256X

Kairanbekov B.

Candidate of Economic Sciences (Cand. Sc.),

Associate Professor

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Astana, Kazakhstan

e-mail: Kairanbekov_bo@enu.kz

ORCID: 0000-0002-7467-6981

Abstract

The article comprehensively examines the close interrelationship between the state tax policy concerning small business enterprises in the Republic of Kazakhstan and the organization of the accounting system. The study deeply analyzes the direct impact of the main special tax regimes (STRs) in Kazakhstan on the choice of accounting methods, the formation of enterprises' accounting policies, and the composition of financial statements.

This relationship is characterized by its role in managing the administrative burden and tax risks. Particular attention is paid to the new Tax Code adopted on July 18, 2025. The main changes in the new Tax Code include: differentiated tax rates, progressive PIT (personal income tax) rates, VAT reform, the introduction of a "luxury tax," changes to special tax regimes, the development of transparent and clear rules for obtaining tax benefits, digitalization of tax administration, a transition to a service-oriented model, and a 30% reduction in tax reporting forms.

The study employed systemic-structural analysis, a comparative legal method, and tax burden simulation modeling methods. The scientific novelty of the article lies in determining the level of fiscal deformation of accounting in small businesses under the new Tax Code to be introduced from 2026 (an increase in the VAT rate to 16%, a 30% reduction in reporting forms, and a service-oriented model) and substantiating conceptual digital solutions for transforming it toward a management-oriented direction.

Based on the study, specific areas for improving the accounting system and implementing digital solutions aimed at reducing the administrative burden on small enterprises and increasing the reliability of accounting information were proposed. These proposals make it possible to maintain the financial sustainability of enterprises amid constant changes in tax legislation and increase their investment attractiveness.

Keywords: tax policy, accounting, small business, special tax regimes, VAT (Value Added Tax), accounting policy, tax reporting / Tax filing.